

63. Keleti Ferenc nagykövet jelentése Horváth Imre külügyminiszternek a magyarországi forradalom romániai visszhangjáról. (Részlet.) Bukarest, 1957. január 10.

SZIGORÚAN TITKOS!

12/szig.titk.-1956.

Előadó: Kádár Kálmán

A magyarországi események érezhetően mély hatást gyakoroltak Románia lakosságára. Közrejátszottak abban, hogy november második felétől néhány, a lakosság helyzetét megkönnyítő intézkedés látott napvilágot. Bár a Lengyelországban történtek is befolyással voltak a romániai események alakulására, de a legnagyobb hatóerejük a magyarországi eseményeknek volt.

Ez főleg 3 területen mutatkozott meg:

- 1.) A kulturális élet területén, ezen belül is főleg az írók körébe.
- 2.) Az egyetemisták között.
- 3.) Az RNK magyar nemzetiségű lakossága körében.

Ad 1.) A kulturális személyiségek helyzetüknél és képzettségüknél fogva részletesen képesek tájékozódni az ország határain kívül történekről. Külföldi adókat hallgatnak, külföldi lapokat olvasnak, és ugyanakkor sokat utaznak és érintkeznek más országok kulturális személyiségeivel. Az egyetemistáknál figyelembe kell venni azt is, hogy a nyári szünidőben több száz főiskolai és középiskolai hallgató járt Magyarországon (és más népi demokratikus államban), ugyanakkor Magyarországról is igen sokan utaztak Romániába. Köztudomású, hogy a magyar nemzetiségű lakosság Bukarestben éppúgy, mint egész Erdély területén állandóan hallgatja a magyar híreket és általában járatták a magyar lapokat is.

A romániai írók nagy érdeklődést tanúsítottak a magyar írók tevékenysége iránt. Jól ismerték a magyar írókkal kapcsolatban és a magyar írók körén belül folyó vitákat, a magyar írók álláspontját a magyarországi kérdésekről. [...]¹

Ad 2.) Az írók után az egyetemisták kezdtek mozgolódni. Ez az 1956/57-es tanév beindításának első napjaiban kezdődött. Ez azért is érdekes, mert a nyári szünidő alatt a magyar egyetemek vendégeiként több százan voltak Magyarországon, és számos magyar egyetemista volt Romániában a csere-akció keretében. Feltételezhető tehát, hogy a román egyetemisták mozgolódása, valamint a magyar és román egyetemisták nyári kapcsolatai között összefüggés van. A román egyetemisták közvetlenül az iskolaév megkezdése után megtartott UTM² (ifjúsági szervezet) vezetőségválasztó gyűléseket használták fel követeléseik benyújtására.

Ezek a követelések gazdasági és politikai jellegűek voltak, és általában jogos alappal bírtak. Kérték az egyetemisták ellátásának megjavítását, a protekció megszüntetését az egyetemekre történő felvételnél és az egyetemet végzettek elhelyezésénél, a fiatal, ú. n. végzős mérnökök elhelyezésének biztosítását, és kezdő fizetésük megjavítását. (Fiatal bányamérnökök állítólag csak protekció révén tudnak csak elhelyezkedni 600 lejes fizetésért.)

Az egyetemisták fellépése váratlanul érte az egyetemek vezetőségét, és a pártszerveket. [...]³

Ad 3.) Sokkal bonyolultabb és sokrétűbb feladat megvizsgálni azt a kérdést, hogy a magyarországi események milyen visszhangra találtak az erdélyi magyarság körében és milyen mozgalmat váltottak ki főleg az erdélyi értelmiségiek között. Egy egész kisszámú (2–3) erdélyi magyar író egyáltalán nem értett egyet a magyarországi írókkal, a Petőfi-kör vitáival, az Irodalmi Újság hangjával. Az erdélyi magyar írók zömének azonban nagyon tetszett a magyar

1 A kihagyott részben a nagykövet az ún. Jar-ügyről számol be.

2 Uniunea Tineretului Muncitoresc – Kommunista Ifjúsági Szövetség.

3 Kihagytuk az egyetemistákkal kapcsolatban meghozott „hangulatjavító intézkedések” ismertetését.

írók fellépése, az a szabadság, amelyet a vélemények nyilvánítására engedélyeztek nálunk. Ennek következtében itt elég éles vitákra került sor, és az utóbbi, többségben lévő írók részéről egyre bátrabb hangú írások jelentek meg. Ebben az időben – ha burkolt formában is, mint például az erdélyi emlékművek védelme – már hangot adnak az itteni magyarság panaszának. Felsőbb szervek felé felvetik, hogy kevés a magyar nyelvű írásmű. Magyar nyelvű kulturális és más színes folyóiratok kiadásának engedélyezését kérik. Ezeknek a kéréseknek főleg az „Utunk” köré tömörült írók a szószólói. Köztudomású, hogy a kolozsvári értelmiség már hosszabb idő óta harcol azért, hogy Kolozsvár – mint az erdélyi magyar kultúra központja – megőrizze tradícióit. Az események alakulása következtében a burkolt formát egyre inkább a nyílt fellépés váltja fel. A sajtóban olyan cikkek jelennek meg, amelyek nyíltan felvetik az erdélyi magyarságot ért sérelmeket, a nemzetiségi politika terén elkövetett hibákat. Számos magyar szülő követeli, hogy gyermeke újból magyar közép- és felső iskolákba járhasson. Benyújtják követeléseiket az írók, egyetemisták és tanárok is az Oktatásügyi Minisztériumhoz és a pártszervekhez.

Megállapítható, hogy ez a fordulat a Pándi-cikk⁴ megjelenése és egyes magyar újságírók Erdélyben tett látogatása után következett be. A Pándi-cikk nyomán – amelyet itt titokban kézről-kézre adtak egymásnak a magyarok – nyíltan hangoztatták aggályaikat és az itteni magyarok is kezdtek olyan kényes kérdéseket felvetni, amelyek évek óta belülről marcangolták az embereket. Az erdélyi magyarság egymás között és a nyilvánosság előtt bátrabban kezdte tárgyalni az őket ért sérelmeket. Az Előre cikkekét közölt a nemzetiségi politikában elkövetett hibákról. A román párt- és kormányzervek kénytelenek voltak foglalkozni a kérdéssel. Miron Constantinescu és más vezetők kétszer szálltak ki Kolozsvárra és vettek részt megbeszéléseken. Ezek a megbeszélések írók, tanárok, egyetemisták, párt- és IMSZ-vezetők vettek részt.⁵ A megbeszélések őszinte és bátor hangnemben folytak le. Elmondották, hogy mennyire helytelen és káros volt az a határozat, amelynek értelmében 1954-ben több magyar nyelvű iskolát megszüntettek. Felvetették, hogy az utóbbi időben intézkedések történtek a Bolyai Egyetem jelentőségének csökkentésére, melynek következtében elvesztette volna egyetemi minőségét. A román egyetemeken végzetek az elhelyezkedésénél előnyben részesülnek, a Bolyai Egyetemen végzetekkel szemben. Ezenkívül felvetették még egyéb sérelmeiket is. A felsoroltak konkrét tények voltak, melyről Miron Constantinescu elvtárs meggyőződött és ígéretet tett, hogy intézkedni fog a sérelmek orvoslása érdekében.

A felvetett panaszok jogosságát a román szervek intézkedései bizonyítják. Az RMP Központi Vezetősége megállapította, hogy egyes szervek olyan adminisztratív intézkedéseket fogantatosítottak, amelyek ellentétben állnak a párt nemzetiségi politikájával. Újból beindították több magyar nyelvű iskolát. Kolozsvár tartományban 8 magyar gimnázium és a Mezőgazdasági Főiskola magyar tagozata indult meg újból. Fentieken kívül a MAT-ban és más helyeken több magyar tannyelvű iskolát, tanonciskolát nyitottak meg. Újból megjelentették a „Korunk”-ot, ezenkívül magyar nyelvű gyermek-folyóirat és egy kulturális lap megjelentetését is engedélyezték. Nemzetiségi Főigazgatóságot létesítettek az Oktatásügyi Minisztériumban. Orvosoltak más kisebb jelentőségű sérelmeket is. Felsőbb szervek foglalkoztak azzal a kérdéssel is, hogy miért nem lett kidolgozva a MAT statútuma.⁶

A magyarországi események ilyen reagálását elősegítette az a körülmény is, hogy az RNK gazdasági és politikai életében komoly fogyatékoságok észlelhetők. Ezek a fogyatékoságok az egész ország területén éreztették hatásukat és elégedetlenséget váltottak ki. A szintiszta

4 Lásd a 61. sz. dokumentum 2. jegyzetét

5 Lásd a 61. sz. dokumentumot.

6 A statútumot – egyes források szerint – a Fazekas János-vezette Nemzetiségi Bizottság kidolgozta, ám azt a pártvezetés „elfektette”.

román-ajkú lakosság körében azonban – mivel nem ismerték a magyarországi eseményeket – kisebb mértékben volt észlelhető ezek hatása.

A román lapok október 25-én ismertették először a magyarországi fasiszta puccskísérletet. A budapesti és a nyugati rádiók hallgatói azonban már 23-án úgy értesültek, hogy hősi kiállítás indult meg a hibák kijavításáért. Azok, akik már korábban azon az állásponton voltak, hogy a liberalizmus Magyarországon előbb-utóbb káros következményekhez fog vezetni, igazolva látták állításukat és a szükséges következtetések levonásáról beszéltek. Két-három nappal október 23. után az egész országban élénk visszhangja volt a magyarországi eseményeknek és az elégedetlenkedők széles tömegei szimpátiával tekintettek a Magyarországon folyó harcokra. Hős magyar népről beszéltek, amely olyan cselekményt hajt végre, amire a román nép nem volna képes. Ez a szimpátia tért hódított párttagok, vezető politikusok körében is. Az egyik miniszter úgy nyilatkozott, hogy szívesen harcolna a magyar nép oldalán. Az írók körében nagy volt a lelkesedés. Radu Boureanu versben dicsőíti a magyar forradalmat. Ady-Petőfi ifjúságáról beszél rendkívül pozitívan értékeli az ifjúság harcát. Ezt a verset kéziratban terjesztették az egyetemeken. Az írók többsége, ebben az időben, nemzetiségre való tekintet nélkül hasonlóan tekintett a magyar eseményekre. Kovács György, Hajdú Zoltán és Hajdú Győző azonban már az első naptól kezdve más hangot ütött meg. Ők az első naptól kezdve ellenforradalomnak nevezték a magyarországi eseményeket és ilyen értelmű táviratot küldtek a Szabad Népnak. A táviratot más magyar írók is aláírták, de Sütő András és Gálfalvi Zsolt írók a távirat feladása előtt kérték, hogy az ő nevüket húzzák ki, mert ők a magyar ifjúsággal éreznek.

Az egyetemek ifjúsága nemcsak rokonszenvezett a magyarországi ifjúsággal, hanem megpróbálta követni is. Többen közülük megkísérelték fellázítani a lakosságot és a dolgozókat. A Parhon egyetem egyes hallgatói október végén egy délelőtt a menzán kapott lencse adagot kivitték az utcára és mutogatták a járókelőknek. Ezeket a karhatalom könnyedén leszerelte (szó sincs arról, amit a nyugati sajtó hangoztatott, hogy összetűzésre került volna sor). Követelik az ösztöndíj felemelését, a túlzásfoltosság megszüntetését, a kötelező óralátogatások eltörlését az orosz nyelv és a marxizmus tanszéken. Összebeszéltek, hogy nem vesznek részt az orosz nyelvórán és megpróbálták felvonulásokat szervezni. Az egyetemistáknak azonban kisebb zavarkeltésen túlmenően sehol sem sikerült komolyabb megmozdulást előkészíteniük. Állítólag Temesváron volt komolyabb megmozdulás, ennek részleteit azonban nem ismerjük.⁷ A rendőrség több egyetemistát letartóztatott, de néhány órai fogvatartás után szabadon bocsájtották őket. Általában az volt a jellemző, hogy a kormány és a párt igyekezett minden megmozdulásnak elejét venni, de tartózkodtak olyan intézkedésektől, melyek a lakosság körében kedvezőtlen visszhangot váltottak volna ki.

7 1956. október 30-án Temesváron mintegy 2500 diák részvételével nagygyűlést tartanak a Politechnikán, amelyre meghívják az RMP KV Temesvár tartományba küldött tagját, Petre Luput, a közoktatásügyi miniszter helyettesét, Coriolan Drăgulescut, Ilie Verdețet, valamint az egyetem vezetőségét is. Kezdetben a diákság problémáiról van szó, majd a magyarországi eseményekkel kapcsolatos kérdések merülnek fel. A diákok szolidaritásukat fejezik ki a magyarországi forradalommal és elítélik a szovjet beavatkozást. Egyre inkább kommunistaellenes közbeszólások hallhatók. A 12 pontos memorandumukban megfogalmazzák a követeléseiket is. (Többek között követelik a szovjet csapatok kivonását Romániából, Sztálin személyi kultuszának felszámolását, a parasztságot sújtó beszolgáltatások eltörlését, valamint ösztöndíjat minden hallgató számára és az egyetemi autonómia visszaállítását.) A gyűlés közben a Securitate csapatai körbefogják az épületet, majd letartóztatják a szervezőket és a résztvevők nagy részét, éjszaka pedig megszállják az egyetem épületeit és a kollégiumokat. (A megmozdulásról másnap a Szabad Európa Rádió is beszámol.) Másnap, 31.-én Temesváron a letartóztatott diaktársaik kiszabadításának követelésével több mint ezer egyetemi hallgató tüntetni kezd, majd a város központjába vonul. A hadsereg és a Securitate csapatai az ortodox katedrális és az Opera tér közti térségben bekerítik a tüntetőket, majd mindenkit összefognak és a kisbeccskerekéi, éppen üresen álló szovjet laktanyába internálnak. A „fökolomposokat” 3-5 évre ítélik.

A kormány a belügyminisztérium kötelékéből néhány héttel korábban elbocsájtott beosztottak jelentős részét újból behívta szolgálattételre. Az üzemekbe új dolgozókat vettek fel, akik az államvédelmi hatóságok beosztottai voltak. Az utcákon a rendfenntartó erőket megerősítették és kerékpáros államvédelmi beosztottak járőrszolgálatot tartottak. Diplomáták és más idegen állampolgárok részére tilos területté nyilvánították Erdélyt, amelyre kettőzött éberséggel ügyeltek. Szenkovics Sándor könnyűipari miniszter napokat töltött Nagyváradon, Fazekas János Marosvásárhelyen volt, Miron Constantinescu Kolozsváron. Erdély egyes területein a helyi vezetők a magyar lakosság körében arról beszéltek, hogy legyetek éberek, mert a tőkésék újból vissza akarják állítani uralmukat, a román ajkú lakosok között viszont arról beszéltek, hogy vigyázzatok, mert a magyarok újból el akarják venni Erdélyt. Természetesen nem ennek az agitációnak tudható be, hogy sikerült a lakosság körében keletkezett nyugtalanságot levezetni, hanem annak, hogy a lakosság időközben meggyőződött: Magyarországon egy veszélyes ellenforradalom bontakozott ki.

A román kormány a határozott, kemény intézkedések mellett engedményeket is tett. Október 29-én határozatot fogadtak el a legalacsonyabb fizetések és nyugdíjak emeléséről, és a családi pótlék bevezetéséről. Október 30-án megjelent a szovjet kormány nyilatkozata a baráti országokkal való kapcsolatokról. Ezekben a napokban a fenti intézkedések komoly hatással voltak a lakosságra. Sok helyütt olyan hangok hallatszottak, hogy mindezt a magyarok harcolták ki a román dolgozók részére. Ha az eseményeket összefüggésben nézzük, azt kell mondanunk, hogy a fenti intézkedések meghozatalát tényleg a magyarországi események váltották ki. Szó volt ugyan már korábban fizetésemelésről, de mint ismeretes, annak üteme és végrehajtásának terve nem nyugtatta meg a dolgozókat. A fizetésemelést ugyanis a racionalizálással kötötték volna egybe, vagyis az elbocsájtottak felszabadult béréből kellett volna emelni a megmaradtak fizetését.

Figyelembe véve a tényleges helyzetet, a román kormány az elégedetlenség miatt kényszerítve érezte magát arra, hogy ugyanakkor, amikor a rendzavarókkal szemben a kemény kéz politikáját alkalmazza, az elégedetlenkedő tömegek felé engedményeket tegyen.

Az ellenforradalom térhódításának fokozódása Magyarországon, valamint az Egyiptom elleni angol, francia, izraeli támadás következtében egyre erősödött egy újabb világháború kitörésétől való félelem hangulata. Ennek következtében komoly felvásárlási láz jelentkezett. Az üzletek előtt hosszú sorok álltak olajért, cukorért, lisztért. December elején az olajért és cukorért való sorban állás csaknem teljesen megszűnt, de karácsony előtt kevés hús került az üzletekbe, ez újabb sorban állást eredményezett.

A magyarországi ellenforradalmi erők előretörése által beállt hangulatváltozásra Romániában nem a háborús hisztéria volt a jellemző. Párton belül a változás fővonalát a tömörülésben határozhatjuk meg. Úgy a felső vezetésben, mint az alsóbb szerveknél erős összefogás és egységes állásfoglalás volt észlelhető. Egyik látható megnyilvánulása volt ennek az összefogásnak a november 7.-i ünnepség, amelyet a sportcsarnokban tartottak több ezer pártaktivista részvételével. Évek óta nem ünnepelték november 7.-ét ilyen lelkes hangulatban. A jelenlévők többször megszakították a felszólalók beszédét és hosszú percek át éltették a Szovjetuniót, a pártot, Gh. Gheorghiu-Dej elvtársat. A felső pártvezetésen belül az egységet egyes vezető elvtársak azzal igyekeztek kimutatni, hogy a dolgozók előtt tartott beszédekben a Központi Vezetőséget éltették, élén Gh. Gheorghiu-Dej elvtárssal.

A széles tömegek körében a magyarországi ellenforradalom elleni szembefordulást azokon a gyűléseken lehetett lemérni, amelyen kifejezésre juttatták a kormány és a párt iránti szerete-

tüket és odaadásukat, és elítélték a magyar nép ellen törő ellenforradalmi tevékenységet. A írók hűség-táviratokat küldtek a Központi Vezetőséghez.

A párttagok köreiben éppúgy, mint a széles néprétegek között bizonyos félelmet idéztek elő a magyarországi ellenforradalmi erők gáztettei. Azonban, ahogy az ellenforradalmi veszély a szovjet csapatok november 4.-i beavatkozásával megszűnt, újból az első napokban észlelt hangulat kezdett előtérbe kerülni. Megint arról beszéltek, hogy a magyarok milyen bátran harcoltak érdekeikért és azokat a pozitív változásokat, amelyek az utóbbi hetekben Romániában történtek, a magyarok harcolták ki. Ez a hangulatváltozás újból aláhúzza azt, hogy sok az elégedetlenkedő, akik az életszínvonal emelése és a demokratizálódás folyamata vonalán nagyobb változásokat reméltek a magyarországi események hatására. [...] ⁸

Gheorghiu-Dej elvtárs a MAT december 15–16-án megtartott pártkonferenciáján tartott beszédében marxista elemzését adta a magyarországi eseményeknek. Beszéde végén rámutatott, hogy: „...a kommunistáknak, minden dolgozónak le kell vonnia a tanulságot az utóbbi időben Magyarországon lezajlott eseményekből... harcolni kell az ideológiai egység megvédéséért, a párt és a munkásosztály akarat- és akcióegységének megvédéséért. E tekintetben a legcsekélyebb ingadozást sem engedhetjük meg... Teljes határozottsággal kell fellépni a pártfegyelem bárminemű megszegése ellen. E tekintetben nem lehet helye semmiféle ingadozásnak. De mindenekelőtt nagy türelemre, körültekintésre és következetességre van szükség az emberekkel való foglalkozásban... A második tanulság az, hogy szakadatlanul erősíteni kell a tömegekkel való kapcsolatot... Pártunk felhívja az összes kommunistákat, az összes dolgozókat, hogy szüntelenül erősítsék a munkásosztály szövetségét a dolgozó parasztsággal és a munkásosztály vezető szerepét ebben a szövetségben... a dolgozók érdekei, a nép érdekei megkövetelik a szocialista demokrácia továbbfejlesztését, a népi hatalom szüntelen erősítését. Éppen ezért pártunk szilárdan arra az álláspontra helyezkedik, hogy a dolgozók egyre szélesebb tömegeit vonja be az állami vezetésbe. A párt egyik legfőbb feladatának tekinti, hogy kiküszöbölje a túlzott centralizmus megnyilvánulásait... Intézkedéseket tettünk és teszünk államrendszerünk mélységes demokratizmusának további kiszélesítésére. Nem fogadjuk el azonban és sohasem fogjuk elfogadni azt a „liberalizálást”, amely szabadságot ad a dolgozók ellenségeinek ahhoz, hogy lesújtsanak a nép szocialista vívmányaira. A népi demokratikus rendszer ereje és szilárdsága abból fakad, hogy a proletárdiktatúra egyik formáját testesíti meg és betölti annak funkcióit”.

A párt a magyarországi eseményekből tehát levonja a szükséges tanulságot az ország demokratizálása, a hibák kijavítása szempontjából, de nem engedi meg a demokratizálás jelszava alatt a támadást a párt, a kormány, a proletárdiktatúra ellen. Ebből adódik, hogy ott, ahol szükséges, engedményeket tesz, másfelől viszont a „kemény kéz” politikát folytatja.

Keleti

MOL, külügyminisztériumi TÜK-iratok Románia, XIX-J-1-j, 6. doboz, 4/j csomó, 00248/1957. sz. hitelesített másolat.

⁸ A kihagyott bekezdésben a román – szovjet kapcsolatok egyes aspektusai okozta csalódásokról van szó.